

PROBLEMATIKA MUTAČNÍCH VYDÁNÍ DENÍKŮ PŘI JEJICH ZPRACOVÁNÍ V SYSTÉMU PRO EVIDENCI PERIODIK PERMONIK A NÁSLEDNÝ METADATOVÝ POPIS

Mgr. Květa Fremrová; kveta.fremrova@nkp.cz; (Národní knihovna České Republiky)

Mgr. Pavlína Kočišová; pavlina.kocisova@nkp.cz; (Národní knihovna České republiky)

Josef Ludvíček; josef.ludvicek@nkp.cz; (Národní knihovna České republiky)

Mgr. Martin Osif; martin.osif@knihovnauk.cz; (Knihovna Ústeckého kraje)

Účel – Účelem článku je popsat dosavadní vývoj v práci na Systému evidence periodik PerMonik a přidružené Metodice popisu mutačních vydání periodik a metodice popisu mutačních vydání v digitalizační praxi Národní knihovny, potažmo Standardu NDK.

Metody a přístup – Vlastní originální průzkum dokumentů, analýza, testování systému. Pracovní skupina ve spolupráci s IT firmou vyvíjí vlastní aplikaci pro Systém evidence periodik.

Výsledky – Článek shrnuje dosavadní výsledky na poli vývoje Systému pro evidenci periodik PerMonik, Metodiky výzkumu regionálních mutací periodik, a úpravy Standardu NDK pro zaznamenání mutačních vydání periodik.

Originalita/Hodnota – Projekt PerMonik se zabývá vlastním výzkumem mutací a mutačních vydání periodik a vývojem aplikace a metodiky, jak získaná data zapsat, aby obohatila dosavadní knihovnickou praxi, zápis v knihovních systémech a digitalizaci. Rozšíření Standardů NDK je unikátní i na evropské úrovni.

<http://doi.org/10.52036/1335793X.2024.2.11-21>

Systém pro evidenci periodik PerMonik existuje již několikátým rokem, přičemž do jeho databáze v současné době ve zkušebním provozu přispívají zástupci několika knihoven, zapojených do projektu, který je vyvíjen v rámci programu institucionálního rozvoje Dlouhodobá koncepce rozvoje výzkumné organizace (DRKVO) Národní knihovny ČR financovaného Ministerstvem kultury ČR. Pracovní skupina se nyní soustředí hlavně na vyplňování údajů o číslech vybraného celostátního periodika Československý sport s prokázanými regionálními mutacemi, na kterém zároveň probíhá testování a další vývoj systému. V našem článku shrnujeme nejaktuálnější vývoj ve výzkumu a chápání mutačních vydání periodik a metodiku jejich popisu, na kterou navazuje nejnověji i změna digitalizačního Standardu NDK, které se věnujeme v poslední části.

MUTACE A MUTAČNÍ VYDÁNÍ

Jestliže mají být periodika plně využívána, ať už jde o digitalizaci či správu fondu, nebo například pro badatele, je důležité, aby v záznamu o jednotlivém vydání periodika byla uvedena informace nejen o mutaci, ale i o tzv. mutačním vydání, což používání knihovní katalogy umí omezeně, respektive vůbec. Tyto informace však lze podrobně zachytit v systému PerMonik.

Jako mutaci definujeme: „Periodika vydávaná se stejným názvem na několika místech, zpravidla též s odchylkami v textu (např. pražské vydání, brněnské vydání), považujeme za tolik popisných jednotek, na kolika místech vycházejí. Záznamy jednotlivých periodik se pak liší v impresu místem vydání. Naproti tomu mutační vydání novin, vydávaná se stejným názvem v téměř místě, tvoří společnou popisnou jednotku“ (Nádvorník a kol. 1969, s. 139).

Mutaci mívala většinou celorepubliková periodika, například Rudé právo, Československý sport či Mladá fronta, která v rámci jednoho čísla vycházela ve více regionálních mutacích. Většinou šlo o mutace Praha, Brno, Ostrava a Olomouc apod. Jednotlivé regionální mutace se různě lišily obsahem, kdy část obsahu byla pro všechna vydání stejná, část se měnila vzhledem k regionální mutaci. Mohlo jít o zprávy z regionu, kulturní akce nebo třeba o sportovní výsledky.

Pokud je mutace uvedena, bývá většinou na titulní straně v hlavičce každého čísla. Jednotlivé mutace jsou vidět na obrázcích 1a–b a 2a–b.

Jako mutační vydání definujeme „současné vydání téže publikace v různých mutacích jazykových, regionálních a jiných. U periodik se může jednat např. o vydání téhož čísla s menšími obsahovými změnami, ústřední deníky mohou mít v různých regionech část obsahu vztahující se k dané lokalitě (inzerce, místní zpravodajství)“ (Celbová 2003).

Mutační vydání jsou zpravidla označována různým počtem znaků, jako například hvězdiček, čtverečků, teček. Někdy vydání naopak neobsahují žádný znak. Příklady mutačních vydání celostátních deníků jsou na obr. 1a–b a 2a–b. Zatímco regionální mutace mají poměrně snadno rozpoznatelné rozdíly, v případě mutačních vydání už tomu tak není. V rámci výzkumu je v plánu mít možnost porovnat mezi knihovnami zapojenými v systému PerMonik všechna mutační vydání v určitém časovém období.

Na obr. 3 je ukázka různých mutačních vydání jednoho týdne v Československém sportu z roku 1981 v systému PerMonik. Zahrnuje varianty bez označení mutačního vydání, s jednou hvězdičkou a dvěma hvězdičkami.

Znaky pro mutační vydání se v některých denících měnily během let, příklad je na obr. 1a–b.

Obr. 1a–b Mutační vydání Československého sportu (modře jsou zakroužkovány (označeny) symboly označující mutační vydání)

Obr. 2a–b Mutační vydání Mladé fronty

po 12.10.1981	☒	☐	☒	241	Praha	Bez ozna...	Ci	deník	8	★★
út 13.10.1981	☒	☐	☒	242	Praha	Bez ozna...	Ci	deník	8	★★
st 14.10.1981	☒	☐	☒	243	Praha	Bez ozna...	Ci	deník	4	
st 14.10.1981	☒	☐	☒		Praha	Jiná přilo...	8l		12	
čt 15.10.1981	☒	☐	☒	244	Praha	Bez ozna...	Ci	deník	8	★★
pá 16.10.1981	☒	☐	☒	245	Praha	Bez ozna...	Ci	deník	8	★
pá 16.10.1981	☒	☐	☒	41	Bez označení	Pravideln...	Vi		8	
so 17.10.1981	☒	☐	☒	246	Praha	Bez ozna...	Ci	deník	8	★★

Obr. 3 Přehled mutačních vydání Československého sportu z jednoho týdne v systému PerMonik

Z obr. 3 je také zřejmé, že tento způsob zapisování mutačních vydání je přehledný a v systému PerMonik je vidět nejen mutační vydání daného čísla, ale i mutace, což je v tomto případě Praha. Lze tedy snadno porovnat mutace a mutační vydání u jednotlivých zapojených knihoven v systému v rámci jednoho dne.

Mutační vydání	
★	(15473)
bez označení	(14415)
■	(5690)
★★	(4751)
■	(4304)
•	(2151)
••	(1190)
••••	(877)
★★★★★★	(776)
★★★	(638)
•••	(635)
■■■■■	(627)
★★★★★	(603)
■■■	(471)
★★★★	(448)
* *	(370)
■■■■	(259)
•••••	(190)

Obr. 4 Přehled mutačních vydání Československého sportu a jejich četnosti v systému PerMonik

Na obr. 4 je vidět počet jednotlivých výskytů mutačních vydání Československého sportu, který je v knihovnách zapojených do projektu PerMonik průběžně zpracováván a je zatím v jednotlivých knihovnách v různém stádiu rozpracovanosti. Ačkoli není toto periodikum ještě zpracováno kompletně, je zřejmé, že je mutačních vydání široká škála a že mají různou četnost. Aby při ukládání mutačních vydání nedocházelo ke vkládání nesprávných či duplicitních grafických znaků, a tím chybného nepropojení stejných mutačních vydání (dva podobné, ale nestejně znaky by se pro systém jevily jako dvě různá mutační vydání), byly znaky přednastaveny a každý případný další znak pro mutační vydání musí vložit administrátor systému. Po předběžné prohlídce dalších velkých titulů, jako jsou např. Rudé právo nebo Mladá fronta, se však zdá, že by znaky mohly být kompletní.

ZÁPIS DO APLIKACE PERMONIK

O problémech zaznamenaných detailů o regionálních mutacích a mutačních vydání v prostředí konzervačních sbírek knihoven s právem celostátního povinného výtisku a z nich plynoucích důvodech vzniku aplikace PerMonik se podrobněji rozepisoval článek A. Vandasové a A. Brožka *PerMonik jako nástroj pro evidenci periodik a jeho využití při průzkumu regionálních mutací Československého sportu v Severočeské vědecké knihovně* publikovaném v časopisu *ITlib* v roce 2022

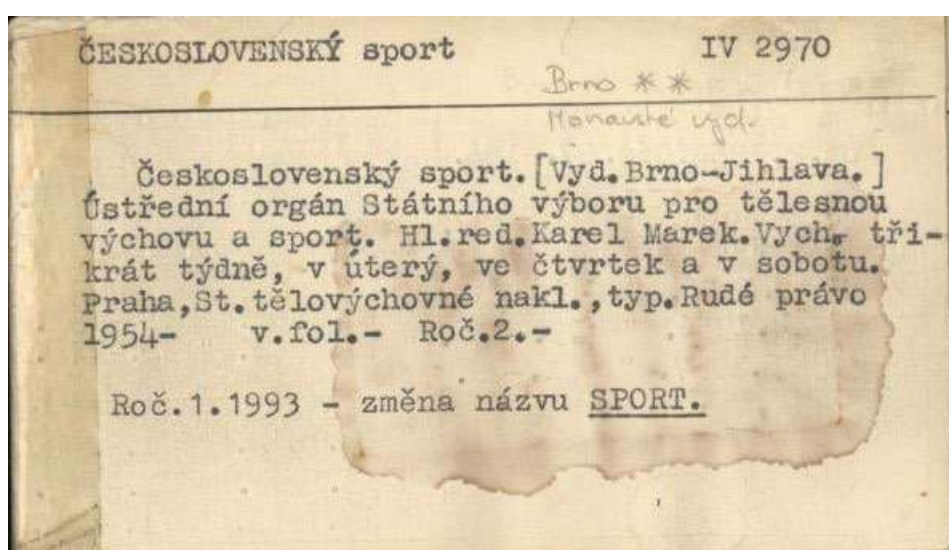
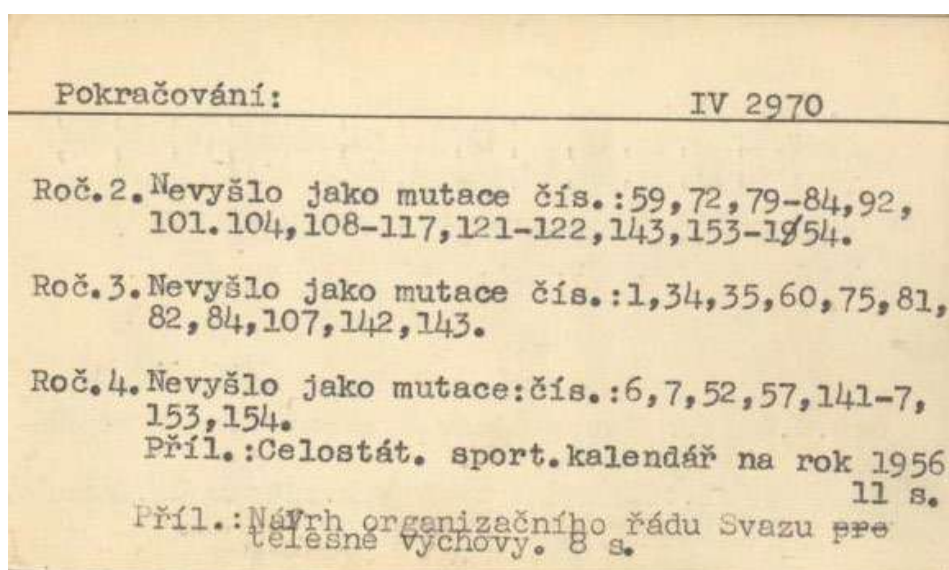
DIGITALIZÁCIA

(Vandasová a Brožek 2022). Dalším krokem v procesu hledání řešení daných problémů, kromě vývoje aplikace PerMonik samotné, bylo v loňském roce vydání certifikované Metodiky výzkumu regionálních mutací novodobých periodik (Vandasová et al. 2023). Metodika vychází z vlastního průzkumu v zapojených knihovnách a z praktických požadavků na práci s periodiky a spojuje poznatky ze všech odborných pracovišť zapojených do zpracování a správy knihovních fondů.

Situace, kdy pod stejným titulem vychází více obsahových verzí, je samozřejmě komplikace pro zápis do knihovnického systému, ať se jedná historicky o lístkové katalogy, nebo o současné elektronické

databáze. Při práci s periodiky – při dohledávání pro badatele, ale i při zpracování nových či úpravách starých záznamů – jsme v rámci velkých fondů konzervačních knihoven často stále odkázáni na staré lístkové katalogy a na svědomitost práce našich dřívějších kolegů.

Pravidla zápisu periodik (seriálů) jsou stále poměrně tradiční. I v aktuálních pravidlech RDA je seriál definován jako „pokračující zdroj postupně vydávaný po jednotlivých částech, obvykle číslovaných, bez předem stanovené doby ukončení“ (RDA toolkit 2024) a popisuje se jako celek, jehož jednotkami jsou jednotlivé, většinou svázané ročníky nebo jeho části.

Obr. 5a-b Katalogizační lístek z Národního konzervačního fondu NK ČR pro Československý sport Brno - Jihlava

Pro potřeby lístkových katalogů měla periodika zpravidla k dispozici několik lístků: první se základními popisnými údaji, jakými jsou název a nakladatelské údaje, další, na nichž byl výčet jednotek dostupných v dané knihovně či fondu, a poté i lístek s podstatnějšími změnami údajů např. v názvu či nakladateli (příklady je možné vidět na obr. 5a–b). Popisné údaje se samozřejmě zapisovaly ve formě aktuálně platných pravidel. Ta určovala i zápis mutací, např. Nádvorníkova Pravidla jmenného katalogu (Nádvorník a kol. 1969) již pracovala s popisem mutací, ale detailnější údaje o mutačních vydáních byla často opomíjena. Na lístky byly tyto informace, pokud nebyly zcela jasně dohledatelné na daném periodiku, často psány v hranatých závorkách nebo později dopisovány ručně. Svou roli v tom jistě hrála kompletace titulů založená víceméně pouze na tom, co nakladatelé do knihovny dodali, a také interní pravidla stavění fondu. Chybějící čísla byla nezřídka nahrazována čísly z jiných mutací. Grafické značky označující jednotlivá mutační vydání nebyly příliš sledovaným údajem (např. hvězdičky, jako na příkladu na obr. 6). Je nutné si uvědomit, že hlavně mutační vydání mohla být a často i byla dost proměnlivá v čase. Tak může docházet k situacím, kdy svazek s většinovým obsahem jednoho mutačního vydání obsahuje doplňky z jiných, aby byla řada čísel kompletní, či kdy svazek obsahuje pouze řadu čísel s mezerami, ve kterých v daném mutačním vydání čísla nevyšla.

Ani s přechodem do elektronických databází, např. do systému Aleph apod., a s příchodem katalogizačních pravidel AACR a současných RDA zatím nedocházelo k přílišné reflexi mutačních vydání. Mutace jsou zpracovávány jednotlivě jako celek na vlastní záznamy. Ale ani tyto systémy neumožňují další podrobnější dělení na mutační vydání, ani popis svazků na úroveň jednotlivých čísel, pravidelných i nepravidelných příloh

apod (viz obr. 7). Respektive, umožňují to pouze ve velmi omezené míře a často pouze formou poznámek, ve kterých nelze ale vyhledávat, filtrovat, třídít atd., a informace v nich tak může často zůstat částečně skryta.

Aplikace PerMonik (dostupná na adresách <https://permonik.nkp.cz/> a <https://app.permonik.nkp.cz/>) je proto koncipována tak, aby všechny tyto podstatné informace dokázala zobrazit a porovnat s fondy ostatních knihoven a umožnila uživateli podle uložených dat vyhledávat. Může tak sloužit jako doplněk knihovních systémů pro badatele i jako podklad pro interní procesy v knihovnách, jako jsou např. bibliografické zpracování záznamů nebo příprava digitalizace periodik.

Pro zpracování periodik do aplikace i pro rozvoj a napojení na další systémy a aplikace musel vývojový kolektiv vytvořit, zpřesnit a kodifikovat sérii termínů a pravidel, jenž tvoří jádro výše zmíněné Metodiky výzkumu regionálních mutací novodobých periodik. Hlavní vývoj se zatím opírá hlavně o zpracování několika vybraných celostátních periodik, u nichž je variace mutací a mutačních vydání typická (především to je např. Mladá fronta, Lidové noviny, Československý sport, Právo lidu a Rudé právo, Svobodné slovo, ale i další). Takto pojatá periodika jsou označena termínem *metatitul*, což je souhrnný termín pro celostátní periodika, která se mohou dále dělit na *regionální mutace* a ty ještě na *mutační vydání*.

Dále rozlišujeme termíny *vydání*, kterým se v aplikaci PerMonik rozumí pouze typ vydání v konkrétního výtisku v rámci jednoho dne (např. ranní, polední, večerní, mimořádné), *číslo* (či *výtisk*), který označuje jedno konkrétní číslo periodika z jednoho dne, a *příloha* pro samostatnou část vloženou do periodika a distribuovanou pouze s ním a která může být pravidelná a nepravidelná.

Obr. 6 Část titulní strany z Československého sportu Brno – Jihlava z fondu NKF NK ČR, signatura IV 2970, r. 1955

V rámci základního fyzického rozlišení je definován *svazek* (či *exemplář*) jako soubor libovolného počtu čísel, který odpovídá v rámci knihovního systému konkrétní knihovní jednotce u bibliografického záznamu, tj. má svoji signaturu a čárový kód, jež v rámci aplikace slouží jako identifikátory a přes něž lze knihu fyzicky dohledat v příslušné knihovně. Pro zpracování do aplikace je nutné, aby daný svazek měl svůj čárový kód a signaturu. Bez těchto identifikátorů nelze svazek uložit. Proto je nutné, aby svazek byl uložen jako knihovní jednotka pod bibliografickým záznamem v knihovním systému dané knihovny. Aplikace neslouží jako náhrada knihovního systému, ale jako jeho rozšíření.

Pro vložení a zpracování periodika je nutné být přihlášen a mít k tomu nastavené oprávnění. Tato oprávnění mají zatím pouze členové vývojového týmu a přízvaní testeři, kteří aplikaci zapojují do vlastních pracovních procesů. Data se do aplikace vkládají zaznamenáním údajů a stavu podle jednotlivých svazků. Vlastní uložení

svazku se skládá z vyplnění tří tabulek, do nichž se postupně zapisují popisné údaje od obecných po konkrétní. Vždy se popisuje reálný stav daného svazku. Tím dojde k popisu svazku na úroveň jednotlivých čísel (tedy tolik potřebnému popisu, k jaké mutaci či mutačnímu vydání jednotlivá čísla patří) a v rámci popisu fyzického stavu k popisu až na úroveň stran.

Do první tabulky (s názvem Editace vstupních dat) se vyplní obecné popisné údaje, které platí pro celý, či alespoň většinu svazku: tj. základní údaje o uložení (jaká knihovna je vlastníkem svazku, jakou má signaturu a čárový kód); k jakému patří metatitulu, jaké mutaci a mutačnímu vydání; kolik obsahuje čísel a z jakého období. Jde vlastně o podobné údaje, které nese knihovní jednotka v knihovním systému.

Druhá tabulka (Tabulka denních vydání) se již týká obsahu svazku a jednotlivých čísel. Zapisují se do ní údaje o pravidelnosti vycházení jednotlivých čísel, vy-

Název	Československý sport. [Brno]
Nakladatel	Praha : Orbis, [1953?]-1992
Dočasný nakl.	1954-1956 : Praha : Státní tělovýchovné nakladatelství
Dočasný nakl.	1957-1967 : Praha : Sportovní a turistické nakladatelství
Dočasný nakl.	1968-1973 : Praha : ÚV České tělovýchovné organizace
Dočasný nakl.	1974-1990 : Praha : Ústřední výbor ČSTV
Dočasný nakl.	1990-1992 : Praha : Olympia
Poslední nakl.	1992 : Praha : Československý sport
Popis (rozsah)	43 cm
Typ obsahu	text
Typ nosiče	svazek
Roky / Sv.	ABA001##Roky: 1954-57,60-92
Číslo nár.bibl.	cnb002802193
ISSN	* 0323-1224 (chybné)
Souč. periodicitu	Denně
Dřív. periodicitu	3x týdně
Dřív. periodicitu	2x týdně
Dále jako	Sport, ISSN 1210-8383
Poznámka	Podnázvy: ústřední orgán Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport; orgán Ústředního výboru ČSTV; první soukromý sportovní deník u nás
Poznámka	Příloha: Volno
Předmět. heslo	sport
Forma, žánr	ústřední deníky
Skupina Konspektu	796 - Sport. Hry. Tělesná cvičení
MDT	796/799
MDT	(054)-027.542
Signatura	IV 002970/R.1954 Roč.2
Signatura	IV 002970/R.1955 Roč.3

Obr. 7 Ukázka katalogizačního záznamu pro Československý sport Brno ze systému Aleph

dání a příloh v rámci týdenního intervalu. Slouží jako podklad pro vygenerování třetí tabulky. K zápisu údajů do prvních dvou tabulek je nutné k danému periodiku i svazku provést předběžný průzkum (např. v jaké dny čísla vycházela, zda jsou ve svazku přílohy apod.).

Do třetí tabulky (Detailní popis svazku) se již postupně zapisují konkrétní údaje o jednotlivých číslech obsažených v jednom svazku. Předpřipravené údaje z prvních dvou tabulek lze měnit a doplňovat tak, aby došlo k co nejpřesnějšímu popisu. U každého jednotlivého čísla lze zapsat mutaci a mutační vydání, fyzický stav (který je důležitý např. pro určení čitelnosti zapisovaných údajů, ale i pro další návazné činnosti jako digitalizace), či další údaje relevantní pro dané číslo. Po uložení to jsou právě tato data, která tvoří informační hodnotu celé aplikace.

Data lze procházet v přehledové tabulce, která vznikne propojením uložených dat k jednotlivým metatitulům. Lze díky ní tedy porovnat fond ve všech zapojených knihovnách, spatřit rozdíly, vytipovat svazky či čísla vhodné k digitalizaci nebo zpětně doplnit či opravit záznamy v knihovním systému (ukázka grafického rozhraní aplikace je na obr. 8). Kromě možnosti takového zobrazení přímo v zadávací aplikaci je v rámci projektu vyvíjena ještě tzv. badatelská aplikace, která by měla zajistit přehledný přístup k uloženým datům i veřejnosti. Tato aplikace by měla mít, oproti vkládací, širší možnosti, např. možnost prokliku k digitalizované

podobě daného čísla nebo snadného přístupu do knihovního systému.

V rámci propojení aplikace s procesy digitalizace fondů byly Oddělením standardů digitálních sbírek Národní knihovny ČR navrženy a připraveny změny ve standardech pro digitální dokumenty. Obdobně je snaha zapojit procesy do katalogizačních postupů periodik.

VÝVOJ STANDARDU NDK

Pro aplikaci nových metodických pravidel popisu mutačních vydání do procesu digitalizace bylo nutné vyřešit otázku zachycení informací o mutacích a mutačních vydání v bibliografických metadatech. Bibliografická metadata se do balíčků (konkrétně souboru mets) překlápí z katalogizačních záznamů, které jsou podle potřeby při zpracování dat doplněny či upraveny manuálně. Konkrétní podobu zápisu bibliografických metadat předepisuje Standard NDK (tj. Standard Národní digitální knihovny), pro periodika v dokumentu Definice metadatových formátů pro digitalizaci periodik (DMF) a v Pravidlech pro popis periodik (PPP). Ani jeden z těchto dokumentů ve výchozích verzích (1.9 pro DMF a 8.4 pro PPP) zápis mutačních vydání neumožňoval (Národní knihovna ČR 2022; 2019).

Standard NDK jako takový obecně předepisuje metadatový profil pro české knihovny, přičemž vychází z mezinárodních metadatových standardů, jež jsou

Obr. 8 Ukázka zápisu Československého sportu Brno – Jihlava ze signatury IV 2970 NKf NK ČR v aplikaci PerMonik

mu nadřazené. Jako základní rámec slouží standard METS (Metadata Encoding and Transmission Standard), do kterého jsou jako do kontejneru vkládány různé typy metadat vytvořené v souladu s příslušnými dalšími mezinárodními standardy. Pro zápis bibliografických metadat se využívá především standard MODS (Metadata Object Description Schema) (Library of Congress 2024). Doplnkově, zejména s ohledem na interoperabilitu mezi formáty a na správnou funkčnost zobrazovací aplikace Kramerius, je použit i standard Dublin Core (DC) (Dublin Core Metadata Initiative 2024). Vzhledem k tomu, že MODS se již pro zápis bibliografických metadat používal a že oproti DC nabízí bohatší a členitější možnosti zápisu, vycházeli jsme při hledání řešení pro mutační vydání právě z něj.

Výchozí situace byla následující: všechny verze DMF pro periodika stanovují jako základní intelektuální entitu jednotlivé číslo periodika. Pro každou základní popisnou jednotku, tj. pro každé jednotlivé číslo, tedy musí vzniknout samostatný datový balíček a v něm metadatový záznam, který popisuje jak číslo periodika, tak i jemu nadřazené entity – tedy titul a ročník (Národní knihovna ČR 2022, s. 14).

Na úrovni čísla bylo podle DMF verze 1.9 povinné zachytit názvové informace pomocí elementu <titleInfo> a jeho dceřiných elementů. Sem bylo možné zapsat název a případný podnázev titulu periodika, přičemž se předpokládalo převzetí těchto hodnot z katalogizačního záznamu titulu nebo z názvových autorit, dále číslo vydání a případně i název tematického čísla nebo zvláštního vydání (Národní knihovna ČR 2022, s. 42). Blíže upřesnit typ čísla a jednotlivého vydání bylo možné pomocí elementu <genre>, specificky jeho atributu type. Předepsané hodnoty pro tento atribut umožňovaly rozlišit běžné (normal), ranní (morning), odpolední (afternoon), večerní (evening), opravené (corrected) a „speciální“ (special) vydání, jakož i zachytit pořadí daného vydání během dne (prostřednictvím hodnoty sequence_x) nebo skutečnost, že jde o balíček obsahující přílohu (supplement) periodika, která je však z jistých důvodů popisována jako číslo (Národní knihovna ČR 2022, s. 48; 2019, s. 16).

Údaje o odpovědnosti za konkrétní číslo se zaznamenávaly do elementu <name> v případě, že byly tyto údaje specifické pro dané číslo, tj. lišily se od údajů o odpovědnosti za titul (Národní knihovna ČR 2019, s. 14). Dále předepisovala DMF na úrovni čísla způsob zápisu informací o původu předlohy (element <originInfo>), o jazyce (element <language>), fyzickém popisu digitalizované předlohy (element <physicalDescription>) a jejím ulo-

žení (element <location>). Bylo možné zachytit i shrnutí obsahu (<abstract>), údaje o věcném třídění (<subject>), či přidat obecnou poznámku o dokumentu (<note>). Vzhledem k tomu, že u těchto elementů nedošlo během příprav na zápis mutačních vydání ke změně, nebudeme se jimi v tomto článku podrobněji zabývat.

Využití výše popsaných elementů <titleInfo> a <genre> se nabízelo jako východisko i pro zachycení specifík mutačních vydání. Jistou prvotní inspiraci pro zápis mutačních vydání bylo také možné najít ve specifických pokynech, které dávala původní verze PPP ohledně cenzurovaných vydání. Stanovovala, že pokud bylo stejné číslo vydáno vícekrát (např. jednou před a jednou po cenzuře), mají být takové výtisky označeny jako „speciální“ (special) typ vydání a číslo vydání doplněno o písmeno abecedy podle známého pořadí vydání výtisků (např. necenzurované vydání bylo tedy označeno jako 2A a po cenzuře opravené jako 2B). Informace o cenzuře by také měla být u opravených vydání zachycena v poznámce (<note>) (Národní knihovna ČR 2019, s. 27). Ohledně mutací periodik říkala PPP zatím jen to, že se mají regionální mutace skenovat jako samostatný titul zvlášť, a pokud už jsou naskenovány spolu, budou se řadit abecedně (Národní knihovna ČR 2019, s. 17). Zápis jednotlivých mutačních vydání v rámci regionálních mutací však v té době PPP nijak nezmiňovala.

Možnosti zápisu mutačního čísla ve formátu MODS byly omezené jak vlastnostmi formátu, tak potřebou zápis podřídit současné praxi zápisu údajů o čísle v souboru mets v archivních balíčcích. Z důvodu kontinuity dat a zpětné kompatibility s již vytvořenými balíčky se muselo jednat o řešení, které pouze rozšíří možnost zápisu, ale nebude jej výrazně měnit. Chtěli jsme, aby nový způsob zápisu byl co nejjednodušší pro adaptování uživateli Standardu NDK, a zároveň, aby výrazněji nezasaňoval do struktury zápisu čísla.

Zde je nutné poznamenat, že standard MODS, který pro bibliografická metadata používáme, není dokonalý, a byť nabízí poměrně široké možnosti v zaznamenání informací (ať už v samotných elementech, nebo v doplňujících attributech elementů), rozhodně není připraven pro zápis marginálií a různých okrajových jevů. Specifikem zápisu mutačních vydání je jejich označování speciálními symboly.

První variantou zápisu mutačního vydání (viz obr. 9) tedy byla možnost tyto symboly zapsat do podelementu <partName> kontejneru <title>. Jednalo by se o úplně nejjednodušší řešení jak z hlediska implemen-

tace pro uživatele, tak úpravy Standardu. Nevýhodou byla menší uživatelská přívětivost – zápis není dedikovaný jenom pro mutační vydání. Nicméně řešení by bylo velmi snadno aplikovatelné a změna by byla minimální.

Druhým řešením byla možnost opakování celého metadatového kontajneru <titleInfo> se všemi příslušnými subelementy speciálně pro mutační vydání, přičemž k rozlišení by sloužil atribut <titleInfo otherType="mutational edition">. Stejně jako u první varianty by byl element <partName> použit k vyplnění symbolů mutačního vydání (viz obr. 10).

Z diskuse nad těmito návrhy nakonec z ostatních digitalizujících institucí vyplynulo druhé řešení jako vhodnější. Zároveň ale přibyl požadavek na vypořádání se

s regionálními mutacemi a metatituly periodik (Národní knihovna ČR 2021). Vzhledem k omezeným možnostem zápisu a potřebě co nejmenší změny ve Standardu (kvůli kontinuitě dat) jsme se rozhodli regionální mutace dál uvádět na titulové vrstvě metadatového zápisu, nikoliv je přenášet na úroveň čísla. Metatitul tím pádem také zůstal k popisu na titulové úrovni. Toto řešení je zároveň v souladu s platnými katalogizačními pravidly a podobou zápisu periodik v katalogizačních lístcích.

Úpravu DMF pro periodika jsme doplnili také novou kapitolou pro mutační vydání v Pravidlech pro popis periodik (Národní knihovna ČR 2023b, kapitola 2.8, s. 19), která obsahově vychází z první verze Metodiky výzkumu regionálních mutací novodobých periodik. V souladu s Metodikou také Pravidla popisu periodik stanovují

```

27 </mets:dmdSec>
28 <mets:dmdSec ID="MODSMD_ISSUE_0001">
29   <mets:mdWrap MDTYPE="MODS" MDTYPEVERSION="3.6" MIMETYPE="text/xml">
30     <mets:xmlData>
31       <mods:mods ID="MODS_ISSUE_0001">
32         <mods:genre type="normal">issue</mods:genre>
33         <mods:titleInfo>
34           <mods:title>Mladá fronta Dnes</mods:title>
35           <mods:partNumber>15</mods:partNumber>
36           <mods:partName>□ □ □</mods:partName>
37         </mods:titleInfo>
38         <mods:originInfo>
39           <mods:place>
40             <mods:placeTerm>Praha</mods:placeTerm>
41           </mods:place>
42           <mods:publisher>MaFra</mods:publisher>
43           <mods:dateIssued>19.01.2015</mods:dateIssued>
44         </mods:originInfo>
45         <mods:language>

```

Obr. 9 První varianta zápisu

```

</mets:dmdSec>
<mets:dmdSec ID="MODSMD_ISSUE_0001">
  <mets:mdWrap MDTYPE="MODS" MDTYPEVERSION="3.6" MIMETYPE="text/xml">
    <mets:xmlData>
      <mods:mods ID="MODS_ISSUE_0001">
        <mods:genre type="normal">issue</mods:genre>
        <mods:titleInfo>
          <mods:title>Mladá fronta Dnes</mods:title>
          <mods:partNumber>15</mods:partNumber>
        </mods:titleInfo>
        <mods:titleInfo otherType="mutational edition">
          <mods:title>Mladá fronta Dnes</mods:title>
          <mods:partNumber>15</mods:partNumber>
          <mods:partName>□□□</mods:partName>
        </mods:titleInfo>
        <mods:originInfo>
          <mods:place>

```

Obr. 10 Druhá varianta zápisu

rozlišující značky pro mutační vydání konkrétními znaky jednotné soustavy znaků Unicode.

Tyto změny ve Standardu NDK následně byly schváleny Pracovní skupinou pro digitalizaci textových dokumentů a Formátovým výborem a publikovány byly v Definicích metadatových formátů pro periodika verze 2.0 (Národní knihovna ČR 2023a) a Pravidlech pro popis Periodik verze 8.5 (Národní knihovna ČR 2023b) v květnu 2023. V letošním roce očekáváme první příjem metadatových balíčků s mutačními vydáními vytvořených podle nového Standardu NDK.

V současné době počítáme s doplněním Pravidel popisu periodik v souladu s aktualizací Metodiky výzkumu regionálních mutací novodobých periodik verze 2.0. Další případné úpravy v metadatovém zápisu mutačních vydání periodik v rámci knihovní digitalizace budou vyplývat ze zkušeností z ostrého provozu v digitalizačních institucích.

DALŠÍ VÝVOJ PROJEKTU

Upřímnou snahou tohoto textu bylo představit poměrně jedinečný projekt, unikátní i na evropské úrovni. Standardy vytvořené v rámci PerMoniku na vlastním výzkumu a testovacím zpracování dat z vybraných celostátních periodik zatím jinde příliš zpracovávány nebyly.

To samozřejmě klade nároky i na další vývoj. Dá se říci, že vývoj projektu je veden ve dvou vzájemně se propojujících směrech – jedním je samotný badatelský průzkum periodik, jejich mutací a mutačních vydání; druhým je knihovnický vývoj aplikace a pravidel, jak získaná data zapsat. V rámci prvního směru by dalšími výsledky měla být uložená data, k nimž se bude moci přistupovat pomocí badatelského modulu a která ulehčí další badatelskou a výzkumnou činnost, např. při budování bibliografií. V tomto směru jsou řešeny problémy vyplývající z průzkumu a přípravy pro zadávání dat z dalších periodických titulů, u nichž byly použity zatím nezpracované způsoby označení mutací a mutačních vydání (např. textový popis místo grafických značek).

V rámci druhého směru je rozvíjena samotná aplikace a způsoby, jak díky ní ulehčit přístupnost zpracovaných periodik, např. pomocí zapojení aplikace do digitalizačních procesů. Jedním z budoucích výstupů projektu by měl být modul pro přípravu digitalizace, který by měl na základě uložených dat dokázat navrhnout ideální rozvržení postupu digitalizace s ohledem na fyzický stav, dostupnost a např. i jedinečnost jednotlivých svazků. Mělo by také dojít k rozšíření vývojového a testovacího týmu o vybrané knihovny a knihovníky.

Dalším přímým krokem v pokračování projektu je pilotní digitalizace jednoho metatitulu ve vybraných časových úsekcích v jejich plné šíři mutací a mutačních vydání ve všech zapojených knihovnách a podrobná komparace všech čísel. To by mělo poskytnout další data o charakteru vydavatelské struktury periodik a zároveň otestovat možnosti zpřístupnění dokumentů v digitální knihovně, které by se dříve jevily jako duplicitní.

Pilotní digitalizace by zároveň měla prověřit možnosti momentálního nastavení Standardu NDK k popisu mutačních vydání. Na základě dat a připomínek od zapojených institucí budeme případně současné nastavení a pravidla popisu upravovat. Vzhledem k omezeným možnostem metadatových formátů bychom nejspíš opět postupovali cestou doplňujících atributů k existujícím elementům. Pokud bude digitalizace mutačních vydání a jejich následné sdružování do kolekcí v Digitální knihovně úspěšné, získáme v celosvětovém kontextu unikátní možnost filtrování digitalizovaných periodik pro badatelské účely.

Dedikace: Recenzovaný odborný článek vznikl na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní knihovna České republiky poskytované Ministerstvem kultury ČR.

SEZNAM LITERATURY

CELBOVÁ, Iva, (2003). *mutační vydání*. Online. KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV). Praha: Národní knihovna ČR. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000002657&local_base=KTD. [cit. 2024-08-31].

THE DUBLIN CORE METADATA INITIATIVE, (2024). *Dublin Core*. Online. 3. 9. 2024. Dostupné z: <https://www.dublincore.org/>. [cit. 2024-09-06].

LIBRARY OF CONGRESS, (2024). *Metadata object description schema*. Online. 6. 6. 2024. Dostupné z: <https://www.loc.gov/standards/mods/>. [cit. 2024-09-06].

NÁDVERNÍK, Miroslav a kol., (1969). *Pravidla jmenného katalogu*. 2., opr. a dopl. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY. *Evidence periodik. Systém pro správu a evidenci periodik*. Online. Dostupné z: <https://permonik.nkp.cz/cs/>. [cit. 2024-09-06].

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR, (2019). *Pravidla popisu periodik verze 8.4*. Online. Národní digitální knihovna. Praha: Národní knihovna ČR, poslední aktualizace

13. 5. 2024. Dostupné z: <https://standardy.ndk.cz/ndk/standardy-digitalizace/pppperio8.4.pdf>.

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, (2021, 2023). *Mutační vydání periodik #155*. Online. [HTTPS://GITHUB.COM/NLCR/STANDARD_NDK](https://github.com/NLCR/STANDARD_NDK). Github.com. Dostupné z: https://github.com/NLCR/Standard_NDK/issues/155. [cit. 2024-09-06].

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR, 2022. *Definice metadatových formátů pro digitalizaci periodik verze 1.9*. Online. Národní digitální knihovna. Praha: Národní knihovna ČR, poslední aktualizace 13. 5. 2024. Dostupné z: https://standardy.ndk.cz/ndk/standardy-digitalizace/DMF_periodika_19_final.pdf.

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR, (2023a). *Definice metadatových formátů pro digitalizaci periodik verze 2.0*. Online. Národní digitální knihovna. Praha: Národní knihovna ČR, poslední aktualizace 13. 5. 2024. Dostupné z: https://standardy.ndk.cz/ndk/standardy-digitalizace/DMF_periodika_20_rev_15_05_23.pdf.

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR, (2023b). *Pravidla popisu periodik verze 8.5*. Online. Národní digitální knihovna. Praha: Národní

knihovna ČR, poslední aktualizace 13. 5. 2024. Dostupné z: https://standardy.ndk.cz/ndk/standardy-digitalizace/copy_of_pppperio8.5_final_15_05_23.pdf.

VANDASOVÁ, Anna a Aleš BROŽEK, (2022). *PerMonik jako nástroj pro evidenci periodik a jeho využití při průzkumu regionálních mutací Československého sportu v Severočeské vědecké knihovně*. *ITlib*. Informačné technológie a knižnice. Online. roč. 26, č. 1-2, s. 55-65. ISSN 1335793X. Dostupné z: <https://doi.org/10.52036/1335793X.2022.1-2.55-65>. [cit. 2024-09-03].

VANDASOVÁ, Anna et al., (2023). *Metodika výzkumu regionálních mutací novodobých periodik*. Online. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000095752&local_base=KKL. [cit. 2024-09-04].

RDA *toolkit*, (2024). Online. ISSN 2167-3241. Dostupné z: <https://access.rdatoolkit.org/> [cit. 2024-09-03].

■ Článek bol recenzovaný.